

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE BULGARİSTAN'IN UĞRADIĞI İKİNCİ ULUSAL BUHRAN

Cengiz HAKOV*

1912-1913 yılları arasında Balkanlar'da çelişkili amaç ve hedefleri olan iki savaş yürütülmüştür. Birinci savaş Balkan Birliği ile Türkiye arasında yürütülürken, ikincisi Bulgaristan ile Balkan Birliği'ndeki müttefikleri arasındaydı. Birincisinde Türkiye, ikincisinden ise Bulgaristan yenilgiye uğramıştır. Aslında Balkan Savaşları, Balkanların siyasî haritasını değiştiren Birinci Dünya Savaşı'nın ayak sesleri idi. Türkiye, Balkanlarda hemen hemen tüm topraklarını kaybederken, Bulgaristan Birinci Balkan Savaşı sırasında kazandığı toprakların büyük bir bölümünü yitiriyordu. Balkan savaşlarından büyük bir zaferle çıkanlar ise Yunanistan, Sırbistan, Karadağ ve Romanya'dır ki, her biri topraklarına toprak, nüfusuna nüfus katmıştır.¹ Balkan Birliği dağılmış, Balkan ülkeleri arasında anlaşmazlıklar artmıştır. Öyle ki Birinci Dünya Savaşı onları tekrar karşı karşıya getirecektir.²

Birinci Dünya Savaşı'nın arifesinde Balkan Antantı ve Üçlü İttifak gibi karşı karşıya gelen iki askerî siyasî blok, Bulgaristan gibi hala tereddüt içerisinde olan veya taraflardan birini tutmak şeklinde savaşa katılarak daha fazla faydalar elde etmeye çalışan diğer küçük ülkeleri de kendi tarafına çekmeye çalışmıştır. Türkiye'nin Sofya As-

* Prof. Dr., Bulgaristan Bilimler Akademisi – Balkan Araştırmaları Enstitüsü, e-mail: cengizhakov@hotmail.com.

¹ Yunanistan topraklarını % 91, nüfusunu ise % 67 arttırmıştır; Sırbistan topraklarını % 80, nüfusunu ise % 41 arttırmıştır. Esasında, Romanya savaşa katılmadan topraklarına Güney Dobruca'yı da eklemiştir. Türkiye'ye karşı en ağır çarpışmaları yürüterek en çok insan kaybı vermiş olan Bulgaristan, eninde sonunda topraklarını % 17, nüfusunu ise % 8 arttırmıştır. Savaştan en çok zarara uğrayan Türkiye idi, Çünkü Balkanlar'daki topraklarının % 83'ünü, nüfusunun da % 62'sini kaybetmiştir.

² Марков, Г., *Балканизацията*, София, 2011, с. 236.

Цонев, Ст., *Български хроники*, т. 3, София - Пловдив, 2010, с. 342-343.

kerî Ataşesi Binbaşı Mustafa Kemal'in tuttuğu notlar, Bulgaristan'ın talepleri hakkında bilgi kaynağı teşkil etmektedir. Mustafa Kemal, Osmanlı Genelkurmayı'na gönderdiği 7 Mart 1914 tarihli raporunda şunları belirtiyordu: “Makedonya’da tam bir hâkimiyet kurma imkânsızlığı ki, bu Bulgarlar için bir millî idealdir. Bulgar halkına, orduya ve hükümete unutulamayacak bir yara açıyor. Bulgarlar Sırbistan’ın ve Yunanistan’ın Makedonya’dan aldıkları toprakları tekrar geri almakla, o yaraya şifa bulacaklarına inanıyorlar...”³

Bulgarların tekrar Edirne’yi ele geçirmeleri konusuna gelince, Mustafa Kemal bu tür planların neredeyse imkânsız olduğunu düşünüyor, fakat yine de Osmanlı hükümetine Edirne savunmasının artırılması önerisini getiriyordu.⁴

Bulgar ve Osmanlı silahlı kuvvetlerinin gelecekteki savaşın askerî harekâtlarının Balkan sahnesindeki ortak askerî eylemlerine ilişkin planları Bulgar Genelkurmayı kıdemli subaylarla eşgüdümü sağlamak amacıyla Askerî Ataşesi olarak Binbaşı Mustafa Kemal’e Osmanlı Genelkurmayı adına katılması görevi verilmişti. Bunun dışında Mustafa Kemal, Bulgaristan’ın Üçlü İttifak’a celbedilmesi amacıyla Sofya’daki Avusturya-Macaristan ve Almanya diplomasisine de yardımcı olma görevini üstleniyordu.⁵ Bu durum, Üçlü İttifak için son derece önemliydi. Çünkü İttifak üyeleri arasında karadan sürekli bağlantı sağlanmış olacaktı.

Bulgaristan, birbirine savaş açan iki grubun ülkenin savaş beklentilerini azami bir şekilde karşılayacak olanını beklerken, Birinci Dünya Savaşı’nın başından itibaren Üçlü İttifak’ın yararına olan tarafsızlık ilan ediyordu. Bu talepler arasında Kavala, Drama ve Serez şehirlerinin de bulunduğu Makedonya’nın sözümlü ona “tartışmasız” ve “tartışmalı” bölgeleri; Midye-Enez hattı üzerindeki Doğu Trakya toprakları ve tüm Güney Dobruca vardır. Antanta, Bulgaristan’ın Midye-Enez hattı üzerindeki Doğu Trakya toprak taleplerini yerine getirmeye hazır olduğunu açıklarken, Güney Dobruca’nın geri alınması için diplomatik destek, Makedonya’nın bazı bölgelerini Bulgar

³ **Мустафа Кемал Ататюрк и турско-българските отношения в документи /1913-1938/**, Раздел II, Документ 11, Анкара, 2002, с. 151-152.

⁴ Aynı eser. Bölüm II, Belge 13, s. 162- 163.

⁵ Kocatürk, U., **Atatürk Çizgisinde Geçmişten Geleceğe Görüşmeler, Araştırmalar ve Belgeler**, Ankara, 2005, s. 287-293.

topraklarına katma, Bulgar ordusunu tamamen ücretsiz olarak silahlandırma ve büyük bir askerî kredi sağlama sözü veriyordu. Üçlü İttifak ise Bulgaristan'a Makedonya'nın "tartışmasız" ve "tartışmalı" bölgelerini, Ege Makedonya'sı ve Güney Dobruca bölgelerini sunuyordu.⁶

Bir komutan olarak Yarbay Mustafa Kemal'in İngiltere ve Fransa'nın Çanakkale Cephesi'nde ve Çanakkale Savaşı'ndaki askerî planlarının suya düşmesinde büyük katkısı vardır. İlk başta söz konusu devletler sahip oldukları modern askerî ve deniz kuvvetleriyle Çanakkale Boğazı'nı geçmeye, İstanbul'u ele geçirmeye ve müttefikleri Rusya ile doğrudan bağlantı kurmaya çalışıyorlardı. Fakat bunu başaramayınca Churchill'in girişimi üzerine İngiliz ve Fransız askerlerinin katılımıyla Gelibolu Yarımadası'na çıkarma düzenlenmesine ve deniz kuvvetlerinin başaramadıkları hedefe, karadan ulaşmaya karar veriliyor. Neredeyse 1915 yılı boyunca Çanakkale Cephesi'nde şiddetli savaş yürütülüyor ki, bu savaş sırasında Yarbay Mustafa Kemal'in bir askerî strateji uzmanı ve yetenekli bir komutan olarak yıldızı parlıyordu. İki tarafın bu savaşlarda verdikleri kayıplar toplam 500.000'i buluyordu. Karadan da başarısız olunca çıkarmayı gerçekleştiren İngiliz ve Fransız askerlerin geri kalan kısmı gemileriyle geri çekiliyor ve Selanik Cephesi'ne yönlendiriliyordu. Osmanlı Devleti'nin siyasî ve askerî sonuçları açısından Birinci Dünya Savaşı'ndaki bu büyük zaferinde, ki Yarbay Mustafa Kemal'in katkısı çok büyüktür; aralarında savaşan her iki askerî ve siyasî blokta olduğu gibi uluslararası ilişkilerde de büyük yankı uyandırmıştır.

Meydana gelen böyle bir uluslararası durum karşısında Bulgaristan, Üçlü İttifak'a katılmak için son ve kararlı adımları atıyor. 3 Eylül 1915 tarihinde Sofya'da Bulgaristan ve Türkiye arasında sınır kontrolü anlaşması imzalanıyordu. Bu anlaşma gereğince Sivilengrad'tan Ege Denizi'ne kadar, yani Meriç Nehri'nin doğusundan Edirne-Dedeağaç demir yoluna sınır olan topraklar, Bulgaristan'a verildi. 6 Eylül'de Sofya'da Bulgaristan ile Almanya arasında bir dostluk sözleşmesi ve gizli bir anlaşma imzalanırken, Pless şehrinde ise Bulgaristan, Almanya ve Avusturya-Macaristan arasında askerî anlaşma yapılıyordu. Müttefik kuvvetlerinin başına Alman Mare-

⁶ Спасов, Ј. *История на България 1878-1945*, том III, док. 45, София, 2008.

şali Makenzen getirildi. Almanya, Bulgaristan'a askerî malzeme teminatı ve 200 milyon frank değerinde yardım verme sorumluluğunu üstleniyordu. Bulgaristan ise Almanya ve Avusturya-Macaristan'dan Türkiye'ye ve Türkiye'den olmak üzere askerî malzeme ve asker birliklerine engelsiz geçiş sağlama yükümlülüğünü alıyordu.⁷ Böylece Bulgaristan hükümeti, Rusya'ya karşı askerî harekâtların yürütülmesine karşı gelen halk ile subayların bir kısmının görüşünü göz ardı ederek Bulgaristan'ın Üçlü İttifak'a katılması için bu son derece önemli adımı atmıştır.⁸

Üçlü İttifak'a katılma görüşmeleri sırasında Bulgaristan, hedeflerine ulaşır ulaşmaz savaş sona ermeden savaştan çıkabileceğini ima etmiştir.⁹

23 Eylül 1915 tarihinde Bulgaristan ilk başta 559.000 kişiyi kapsayan, genel seferberlik ilan ediyor. 14 Ekim'de ise Sırbistan'a karşı yürütülen savaşa giriyordu. Birinci Bulgar Ordusu birkaç hafta içinde Negotin, Zayçar, Knyajevats, Pirot, Niş ve Leskovats'ı, 17 Ekim'de ise İkinci Bulgar Ordusu, önce Vrania'yı daha sonra da Kumanova, Ovçe Pole, Üsküp, Bitola [Manastır] ve Ohrid'i işgal ediyor, Kasım ayında da Bulgar askerleri, Kosova'da Priştine ve Prizren'i ele geçiriyordu. 1916 yılının yaz aylarında Selanik cephesinden İngiliz ve Fransız askerleri Doyran bölgesine doğru ilerliyor ve ağır çatışmalar sonucu Kasım ayında Bitola'yı işgal ediyorlardı. 1916 yılının Ağustos ayında Romanya, Antanta'nın tarafına geçiyor ve Avusturya-Macaristan'a savaş ilan ediyordu. 1 Eylül 1916 tarihinde ise Bulgaristan Romanya'ya savaş açıyor ve Bulgar askerleri ard arda Dobriç ve Tutrakan'ı, 6 Aralık'ta ise Bükreş'i ele geçiriyorlardı. Burada Alman komutanlığı ile sağlanan eşgüdüm sonucu Türk askerlerinin Dobruca Cephesi'nde Bulgar askerleriyle omuz omuza savaştıklarını da belirtmemiz gerekmektedir.¹⁰

Fakat askerî harekâtlar, Üçlü İttifak üyesi ülkelerin beklentilerine

⁷ Aynı eser. Belge 46; **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Cilt: I, Ankara, 2000, s. 97.

⁸ **Мустафа Кемал Ататюрк и турско-българските отношения...** Belge 17, s.174-176; Belge. 19, s. 179-182.

⁹ Спасов, Л., **а.г.е.**, Belge. 46.

¹⁰ Марков, Г., **Балканизацията...**, s. 239-269;
Спасов, Л., **а.г.е.**, Belge. 47;

Българо-турски военни отношения през Първата световна война /1914-1918/, Сборник документи, София, 2004, с. 686.

göre gelişmemiştir. Savaşın söz konusu ülkelerin lehine zaferle sonuçlanmasına karşılık savaş uzadıkça uzuyordu. Oysa Üçlü İttifak, uzun bir savaşın yürütülmesi için ne gerekli rezervlere, ne de kaynaklara sahiptir. Böyle rezervlere ancak Antanta'ya üye ülkeler sahipti. 1917 yılında Antanta'nın lehine çalışan bir dizi önemli olaylar meydana geliyordu. ABD ise Almanya'ya savaş açarken, Rusya ülkede yürütülen devrimci değişiklikler sonucu savaştan çıkıyordu. Diğer taraftan Eylül 1918'de Selanik Cephesi'nden Antanta güçleri, Dobro Pole bölgesinde Bulgar savunmasını delerek Bulgar askerlerinin bir bölümünü esir alıyordu. Bulgar askerlerinin geri kalan kısmı ise Bulgaristan'ın yenilgisinden sorumlu olan Bulgar devlet adamlarından hesap sormak için Sofya yolunu tutuyordu. Fakat Alman askerî birlikleri, Bulgar askerlerini Sofya banliyölerinde bozguna uğratmıştır. Sonuçta 29 Eylül 1918 tarihinde Selanik'te ateşkes ilan ediliyor ve Bulgaristan savaştan çıkıyor, 29 Kasım 1919'da ise Paris'te Neuilly Barış Antlaşması imzalanıyordu. Antlaşma gereğince Bulgaristan topraklarından 11.278 metre kare Yugoslavya ve Yunanistan'a veriliyordu. Bunun dışında Bulgaristan 2,25 milyar frank tutarında tazminat ödemeye ve Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya'ya 5 yıl boyunca belirli miktarda kömür, büyük ve küçük baş hayvan vermeye mecbur kalıyordu. Bulgaristan'ın silahlı kuvvetlerinin sayısı 20.000 kişi olarak sınırlandırılırken hava ve deniz kuvvetlerine sahip olma hakkı elinden alınıyor ve dışardan silah ve cephaneye satın alma yasağı getiriliyordu. Son olarak Neuilly Barış Antlaşması'nın yerine getirilip getirilmediğini kontrol etmek amacıyla Askerî Kontrol ve Tazminat ismini taşıyan iki komisyon Bulgaristan'a yerleşiyordu.¹¹

Büyük Güçlerin 1878 yılında düzenledikleri Berlin Kongresi kararlarınca Osmanlı Devleti'ne bağlı Bulgaristan Prenslüğü'nin kurulmasının ardından Bulgaristan hükümetleri, ülke topraklarını Balkanlar'daki Osmanlı bölgeleri hesabına genişletme politikası yürütüyor ki, bu girişimler aynı politikayı yürüten diğer Balkan ülkelerinin hedeflerine aykırı geliyordu. 1885 yılında Doğu Rumeli Vilayeti Bulgaristan Prenslüğü ile bütünleşirken, 1908 yılında Bulgaristan nihai bağımsızlığını ilan ediyor ve başına Çar Ferdinand'ın geçtiği bir çarlık sistemi kuruluyordu. 1912-1913 Balkan Savaşları sırasın-

¹¹ Спасов, Л., a.g.e., dok. 47, 49, 53.

Марков, Г., a.g.e., s. 270-298, 299-313.

da Bulgaristan ilk başta topraklarını o derece genişletiyor ki, toplam Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan topraklarından daha fazla toprağa sahip oluyordu. Ancak Balkanlar'daki jeopolitik gerçekleri gözardı eden basiretsiz Bulgar politikasının yüzünden ülke, savaşın başında kazandıklarının büyük bir bölümünü kaybediyordu. Bu olay “Birinci Ulusal Buhran” olarak değerlendirilmektedir. Bulgaristan'ın Üçlü İttifak tarafını tutarak Birinci Dünya Savaşı'na girmek için başlıca nedeni, Balkan Savaşları'nda kaybettiklerini tekrar geri almaktı. İlk başta Üçlü İttifak'ın büyük zafer beklentilerine rağmen İttifak savaşı kaybediyor ki, bu da Bulgaristan için mağlubiyet anlamına geliyordu. Böylece Bulgaristan, Balkan Savaşı'nda kazandığı son ganimetlerini de yitiriyordu. Bu da Bulgaristan için “İkinci Ulusal Buhran” ve Balkanlar'da genişleme politikasının sonu demektir.